

Dobos László küzdelmei

Kilencven évvel ezelőtt született író, közíró, politikus

Egy közösség – jelen esetben: egy magyar kisebbségi közösség – életében megnő a példaemberek fontossága, mert életük és munkásságuk példákkal szolgálnak és kiállásra ösztönzik a közösség tagjait, különösen az értelmiséget. A felvidéki-felföldi magyarok életében ilyen meghatározó egyéniség volt a stószai Fábry Zoltán, aki a vox humana / emberi hang/ küldetésben megfogalmazta a humánus /homo humanus/ máig érvényes üzenetét; illetve a mártír gróf Esterházy János – Isten szolgája -, aki *ezeréves sorsközösségünket a szlovák néppel az Úristen művének* tekintette. A második világháború után indult nemzedék közül hozzájuk társult a kilencven évvel ezelőtt a bodrogházi Királyhelmeceken született Dobos László, aki küzdelmeiben igazolta: a nemzet nemcsak érték, hanem mérték is egyben!

A küzdelmet és küzdelmeinek vállalását évszázados paraszti hagyományként örökölte, a paraszti reformátusság volt gyermekkorra és ifjúkora nevelő hite; a 90. zsolttár közösséget összefogó ereje és a jövőért mindig kész protestálás alapja. A puritán kálvinizmus, nehéz de szép öröksége: *Én a paraszti reformátusságot éltem, ez volt gyermekkorom és ifjúkorom nevelő hite...világlátásom alapozója...* – vallotta. Parasztsorsú elődei, nagyapja, apja a két világháború frontjain katonák voltak, önhibájukon kívül mindig a kiszolgáltatottak, a vesztesek oldalán. Gyermekként megtapasztalta a Horthy-rendszer félféudális méltóságos és nagyságos uramék anakronizmusát, ami nélkülözötte a demokrácia minden vívmányát és az elkerülhetetlen katasztrófába torkollott. Visszaállt a régi határ és a mérhetetlen szegénységhez járult a magyarság jogfosztottsága, a Janics Kálmán által megfogalmazott *hontalanság évei*: a deportálás, kitelepítés, reszlovakizáció, és a magyarságot ért egyéb megnyomorító intézkedések.

A magyar iskolák zárva maradnak, Dobos László is – több száz kortársához hasonlóan – Magyarországon folytatja tanulmányait: szökve az újra megrajzolt határon, ködben, fagyban, sokszor a csempészek útján, hogy elkerüljék a határvadászokat, akik a szó szoros értelmében vadásztak rájuk, csapdát állítva nekik. Öt évig Sárospatak lett az otthona: a kettős hontalanság ideje. Sárospatak, Pápa, Nagyenyed évszázados református kollégiumai olyan egyéniségeket adtak a magyar irodalomnak, mint Csoóri Sándor, Sütő András, akiket később alkotótársként, barátként tartott számon. Hasonló évszázados küldetést szolgálták a katolikusok bencés, premontrei, piarista és más szerzetesrendek kollégiumai, iskolái, ahogyan az evangélikus iskolák, főgimnáziumok és a görög-katolikus intézmények hálózata.

A pataki öt esztendő hozzájárult élete kiteljesüléséhez, valahol innen ered a kimondás kényszere: szóban, írásban. Első irodalmi próbálkozására is itt kerül sor, egy megdöbbentő és megrendítő élmény alapján, amikor a Királyhelmechez közel eső Fejszéspusztára vezénylik, ahol a premontrei prépostság cselédjeit pakolják teherautóra, mert magyarságuk miatt Csehországba deportálták őket. A kollektív bűnösség és bűnhődés gyakorlati megnyilvánulása ébresztette fel benne a közlésvágyat, s a történetet megírta az iskolai lapba. Későbbi irodalmi alkotásai motívumaként gyakori az igazságtalanság, a megaláztatás, magyargyűlölet ábrázolása, amit a második világháború utáni években a felvidéki-felföldi magyarság elszenvedett. Patakon részese lesz a népi kollégium megalakulásának, a társadalom változás irányába történő radikalizálódásának. Aztán 1948-ban lejár az intézményesített hontalanság ideje, hazakerül, de még a kibontakozás helyett a bizonytalanság és a félelem uralkodik.

Kezdetben sofőrnek áll, majd Királyhelmecezen tanítóskodik. Megalakul a CSEMADOK, megindulnak a magyar iskolák, megjelenik az Új Szó. Áramütésként érik ezek a változások a magyar közösséget, újra szabad teret kap a magyar nyelv. Mindenki valamit hozzá akar tenni a magyar közösség újra indításához, ő is táncsoportot, énekkart, színjátszó csoportot szervez Helmecezen, s közben járják Bodroghköz falvait megalakítani a CSEMADOK és az ifjúsági szövetség helyi szervezeteit.

Az ötvenes évek neki és generációjának a megmaradás örömét jelenti; a teremtést, a lelkesedést a fokozatosan kiszélesedő kisebbségi kultúrát és intézményrendszert. Mintha egyszerre akartak volna mindent pótolni. A kitelepített, elkergetett, elmenekült értelmiség helyére vidékiek - többségükben parasztok ivadéka – sereglett Pozsonyba, hogy kultúrát, irodalmat, és új világot teremtsen. A kisebbségi nincstelenségből egyszerre egy seregnyi fiatal értelmiségi verbuválódott. Radikális tetteikben, lázadásaikban egy rózsaszínre rajzolt új világ harcosainak hitték magukat, pedig számára ott volt az apai figyelmeztetés: a mezőgazdaság kollektivizálása, a hagyományos paraszti élet megsemmisítését, a régi értékek lerombolását hozza magával, miközben a beígért jólétnek még a jelei sem mutatkoznak. Csak később világosodott meg benne/bennük/, hogy egy szocialistának hazudott bolsevik diktatúra szálláscsinálói lettek, amely korábbi bestialitásaiban meghaladta a náciizmus rémtetteit. Sokan az évtizedek távlatából megtévesztett nemzedék tagjaiként értékelik akkori lelkesedésüket, naivitásukat, vakságukat, nem találva mentséget tetteikre. Dobos László életében is volt idő, amikor hitt a rendszerben összes hazugságaival együtt, azzal csitítva kételyeit, hogy ezek csak amolyan gyermekbetegségek, amik a fejlődés további szintjén kiküszöbölhetők. Évtizedek után, amikor megismerte a fenti és lenti lét lépcsőfokait tudatosította, hogy egy hamis illúzió statisztái voltak, ami könyörtelenségeiben, bűneiben emberellenes rezsimet jelentett. *A felfokozott hevületünk nevében leértékelünk mindent, ami volt, apánktól kezdve visszafelé mindent...*- vallja be később töredelmesen.

Ennek az ellentmondásos kornak a megítélése a jelenlegi fiatal generáció szemében elutasító, néha olyannyira, hogy mindenkit kollaborációval bélyegez meg, aki ekkor élt, nem véve figyelembe, hogy a társadalom /különösképpen a kisebbségi/ a háborúból és az azt követő megpróbáltatásokból kifelé haladt, nem ismerve fel az új berendezkedés szirénéjét, és az egyént bedaráló masinériáját. A kisebbségi magyar közösségnek lelkes önépítkezéssel teltek napjai, mintha egyszerre akarta volna pótolni az elmúlt évtized gyötrelmeit és veszteségeit. Sokakban az is felvetődött, hogy az új hatalom feledtetni, netán jóvátenni akarja a magyarok által elszenvedett megkülönböztetéseket, bűnöket, de ezek csak átmeneti délibábnak bizonyultak.

Dobos László is mint a pozsonyi Pedagógia Főiskola hallgatója /1951 – 1955/, majd tanársegédje /1955 – 1960/ az ifjúsági szövetségben, a CSEMADOK-ban vállalt különböző szerepeket a magyar kultúra újraindítása érdekében. Később a Szlovák Írószövetség magyar szekciójának titkáraként /1956 – 1968/ döntő szerepet vállalt az Irodalmi Szemle létrehozásában, amelynek /1958 – 1968/ alapító főszerkesztője lett, és vezetése alatt egy tág horizontú folyóirattá vált. Előbb negyedévenként, majd kéthavonta, s később havonta jelent meg. A lap kezdetektől olyan felhajtóerővel működött, hogy kovásza lett – a cenzúra és az állandó megfigyelések közepette is – az újra kibontakozó /cseh/szlovákiai magyar irodalomnak - ahogyan Fábry Zoltán nevezte: a szlovenszkói magyar irodalomnak -, aminek ő lett a főmunkatársa állandó megnyilvánulási lehetőséggel.

Külön figyelmet érdemel a szlovák íróársadalom derékhadának viszonyulása / többek között: Vladimír Mináč, Ctibor Štítnický, Vojtech Mihálik, Andrej Plávka, Pavol Horov, Alexander Matuška, Milan Pišút, Miroslav Válek, és mások/ a magyar szekcióhoz, illetve az

Irodalmi Szemléhez, ami a kezdeti bizalmatlanságot meghaladva gyümölcsöző együttműködést hozott, és nagyban hozzájárult a szlovák-magyar, magyar-szlovák fordításirodalom kibővüléséhez. Dobos László helyzetét megkönnyítette az is, hogy többségük jól beszélt magyarul, sőt a magyar irodalom /Ady/ megigézte őket, mint Emil Boleslav Lukáčot, de kivívta elismerésüket Dobos László határozott és céltudatos javaslati és kezdeményezései, amelyek a későbbiekben is jellemezték közéleti szerepléseit. Az Irodalmi Szemle személyes kapcsolatokat ápolt a Szlovák Írószövetség lapjával a Slovenské pohľady-val, a Cseh Írószövetség Plamen lapjával, illetve Tiszatájjal, Kortárssal, Igaz Szóval, a Hiddal, és más lapokkal.

Az Irodalmi Szemle Fábry Zoltán beköszöntőjével indul: *Ideje már bizony*. Fábry Zoltán a két világháborút megjárt tapasztalataival, erkölcsi szilárdságával és a stószói őrhelyről küldött aktuális üzeneteivel vívta ki Dobos László elismerését, akit a felvidéki-felföldi magyar közösség példaembereként kezelte. Az ötvenes évek második felében és a hatvanas években sokszor megfordult nála, hol baráti társaságban, hol egyedül. Az Írószövetség ajándékát 60. születésnapjára, egy rádiót, ő vitte Stószra, ami a mai napig megtalálható az Emlékházban. *Karácsonyok és szilveszterek között Tolvaj Bertalannal, Hajdók Gézával útrakeltünk Királyhelmecekről Stószra. Tarisznya ennivalót és bort vittünk. Jönnek a háromkirályok, így fogadott*. De ott volt Illyés Gyula látogatásakor, hetvenedik születésnapján Czine Mihállyal együtt köszöntötte, és ő mondott emlékezetes búcsúbeszédet a temetésén.

Fábry Zoltán érdemének tartja, hogy a kezdetektől minden sematikus gondolat ellensége és irtója volt. Fontos jelzésnek vette, hogy Fábry Zoltán olyan tanulmányai mint a *Kevesebb verset – több költészetet* és az *Antisematizmus* az Irodalmi Szemlében jelent meg. Kiemeli, hogy utóbbi tanulmányában Fábry Zoltán a sztálinizmus lélektanát vizsgálja – 25 évvel Gorbacsov előtt! -, és elutasítja a szolgai hajbókolást, a megalázkodást és a frázispuffogatást. Dobos László kiemelése a Fábry tanulmányból: *Ahol csak igenelni lehet és szabad, ott eltűnik és kiűzetik a gondolkodás...A legtöbb bátorságot a gondolkodás követeli*. Tovább idézve: *Elsősorban kisebbségi komplexusainktól, és az ebből fakadó gátlásainktól kell megszabadulnunk...*

A Fábry Napok alkalmából Dobos László Fábry érdemét így látja: *Fábry a 20. századi kisebbségi gondolkodást és magatartást példázza. Két háború idejét, s Trianont*. Egyben határozottan visszautasítja azokat a méltatlan támadásokat, amelyek a kilencvenes évek elején Fábry Zoltánt érték, hangsúlyozva, hogy szerzőik Fábry-ellenes támadással leplezték saját frusztráltságukat, de azt is hozzáteszi: *A liberalizmusnak Fábry idegen. Túlságosan nemzeti, balos, s ezáltal ódivatú. Az individualizmus nem tud mit kezdeni a nemzetet s a közösséget vállaló erkölcsi magatartással*. Szerinte a Fábry-életmű ma is aktuális, mert: *...a történelem igazságát nem a meghunyászkodók, nem az árnyékban állók, hanem a küzdelmet vállalók formálják*.

Ahogy Dobos Lászlót élete és munkássága a felvidéki-felföldi magyarsághoz köti, öt regényének a forrásvidéke is többségében a kisebbségi sorstapasztalás környékén van: *Messze voltak a csillagok* /1963/, *Földönfutók* /1967/, *Egy szál ingben* /1976/, *Hólepedő* /1979/, *Sodrásban* /1984/. Regényeiben feltárja a /cseh/szlovákiai magyarság életének, kiszolgáltatottságának részleteit. Hőse a nemzetiségi kisember, aki többször válik földönfutóvá.

Első regényét – *Messze voltak a csillagok* – önmaga is amolyan próbálkozásnak tartotta, amely a megalázottság, a megaláztatás idejéről szól. /Egyedüli regénye, ami szlovák fordításban is megjelent./ Hasonló témával foglalkozik Rác Olivér: *Megtudtam, hogy élsz* /1964/, Mács József: *Adósságtörlesztés* /1968/, Duba Gyula: *Ívnek a csukák* / 1977/ regényei.

Dobos László második regénye, a *Földönfutók* a /cseh/szlovákiai magyarság kollektív vád alá helyezése ellen íródott, elszenvetődőként és szemtanúként írja meg a saját és nemzetársai vesszőfutását, így lesz az üldözöttek és megtűrték krónikása. Harmadik regénye, az *Egy szál ingben* az egyén és a történelem, illetve a közösség és a történelem mozgásviszonyát kutatja, bemutatva az élet egy szál ingeseit, a történelem meztelenjeit, az engedelmeskedőket, a lakájtermészetűeket, akik még álmukban is szalutálnak, de a minden áron megmaradók dilemmája is ez a regény, aminek máig ható rengései vannak.

A *Hólepedő* című regénye közvetlenül a közéletből való kitiltása után jelenik meg. Parabolisztikus és szimbolisztikus jelentéseket tartalmaz. Iskolai környezetben játszódik, érintve a kisebbségi iskolák és közösségek gondjait, kiszolgáltatottságát. Lélektani elemzés, bemutatva a diktatúra légkörét, a hamis ideológia elvtelen szolgálatának a rombolásait. A *Sodrásban* című regény egyben szociográfia is, mert sok önéletrajzi eseményt dolgoz fel benne. Célja az ötvenes évek társadalmi klímájának az ábrázolása, amely igyekszik a maga ellentmondásaival bemutatni a kort, ami Illyés Gyulával így jellemezhető: *Nekünk ilyen sors adatott...*

A hatvanas évek kisebbségi gyarapodásainak kicsúcsosodását a /cseh/szlovákiai magyarok, és személy szerint Dobos László életében is, az 1968-as prágai tavasz jelentette. A több szabadság és több jog programját a magyar reformmozgalom is megfogalmazta, és ebben döntő szerepet játszott Dobos László a CSEMADOK elnökeként /1968 – 1971/ és a szlovák kormány tárca nélküli minisztereként /1969 – 1970/. A CSEMADOK a vezetése alatt a hatalom kiszolgálója helyett a hatalommal való küzdelmet választotta, amely olyan eredményeket hozott, mint a kormány nemzetiségi tanácsa, a tanács titkársága, a Madách Könyv- és Lapkiadó, a Kassai Thália Színház, a Nyitrai Pedagógiai Főiskola magyar tagozatát, illetve néhány fontos szakközépiskolát. A Kassai Thália Színház létrehozása sokban volt hasonlatos a XIX. századi mesébe illő színház alapításokhoz, amikor Dobos László miniszteri tekintélye és késedelmeket nem tűrő szervezése, illetve Beke Sándor színházalapítói megszállottsága hónapok alatt eredményes lett. De mindent megtetőzött, hogy a CSEMADOK a föderációs alkotmánytörvény mellé az asztalra tette a nemzetiségekről szóló alkotmánytervezet-javaslatot, amit aztán a megszálló seregek bevonulása felgyorsított és 144/68-as nemzetiségi alkotmánytörvényként lett elfogadva, igaz részben módosítva, megcsonkítva, majd a végrehajtó törvényekből is csak az ígéret maradt, de a rendszerváltásig érvényben volt.

A CSEMADOK történetének dalszakszerű időszakát az ötvenes években és az 1968-69-es időkben írta. Az ötvenes években a magyar kultúra és a magyar iskolák újraindításával, illetve a magyar közösségek megszervezésével. Fábry Zoltán örökös elnökként odafigyelt a Szövetség tevékenységére, amely az első évtizedben olyan népszerűségnek örvendett, hogy ortodox pártvezetők részéről komoly aggodalmakat keltett, mondván: a magyar településeken a CSEMADOK-nak nagyobb tekintélye van, mint a pártnak. A *csemadokos* szervezőket-aktivistákat *nemzetiségi mindenek, mindenre kész Jánosok*-ként tartották számon. Dobos László elnöksége idején a CSEMADOK a hatalom részéről megkerülhetetlen intézmény lett. Megfogalmazza a nemzetiségi egyenjogúság, az öngazgatás elvét, a közigazgatási és a kulturális autonómia tervezetét. Legmagasabb szinten is a CSEMADOK partner lett, bevonták a politikai döntések előkészítésébe. 1970-71-ben Dobos Lászlót minden tisztségétől megfosztották, a konszolidáció idején a Szövetségben is szocialistaellenes elemeket kerestek, kizárták a Nemzeti Frontból, a rendszerváltás után pedig a Mečiar-kormányzat alatt megvonták kormányzati támogatását. Ez a helyzet a mai napig tart, közben a szlovák kormányban közel másfél évtizeden át ott voltak a magyar pártok képviselői, de a

diszkriminatív helyzetre jogorvoslást nem kerestek?!.. A pártosodás, a pártokrácia közepette a CSEMADOK elvesztette társadalmi befolyását, tagságának jelentős részét /80 ezerről 55 ezerre csökkent/, pedig Dobos László Fábry Zoltánnal egyaránt vallotta: *A politika nem helyettesítheti a kultúra közösségformáló erejét.*

Dobos László egyszerre közellenség lett, közel tízéves publikációs szilencium és közéleti szereplés megvonása következett, ami bizonyos mozzanataiban egészen a rendszerváltásig tartott. A magyar kisebbség soraiból a legsúlyosabb megtorlásokat ő szenvedte el, még szerencséje, hogy a szolidaritás megtartotta a Madách Könyv- és Lapkiadóban amolyan lefokozott és megtűrt munkatársként, és egyre több gesztus érkezett az anyaországi oldalról is. Ennek egyik konkrét példája volt az Alföld 1975/10-es száma, ahol méltatták és megjelent egy részlet a *Földönfutók* regényéből.

A nyolcvanas évek második felében fokozatosan a politika irányába fordul, 1989 elején közösen dr. Szabó Rezsővel megfogalmazzák a *harminchármas* beadványát, a rendszerváltás után 1990 – 1994 között parlamenti képviselő. *Szándékom szerint mindig az irodalom hajójára szállok, s mégis a politika kikötőjébe érek* – magyarázza közéleti affinitását. A már akkor polarizálásnak indult magyar képviselet nem teljesítette elvárásait, igaz a többségi pártok is a demokrácia alapjainak a lerakása helyett a nacionalizmust vették elő, a nyelvünket gúzsba kötő nyelvtörvényt, és maga az ország alkotmánya is másodrendű állampolgárokká degradálta az országban élő kisebbségeket. A szlovák politikai elit lemondott a jogállamiság elveiről, helyette a nemzetállam útját választotta. A kisebbségi politika kudarcait számba véve, csalódottan állapítja meg: *Az 1989-es rendszerváltás magában hordta a reményt, de a remény elvesztését is.*

A rendszerváltás forгатagában Dobos László a Magyarok Világszövetségében is felelős tisztségeket töltött be, bekapcsolódott az Anyanyelvi Konferencia tevékenységébe. Abban az illúzióban élt, hogy mindkét fórum a világ magyarjainak egyesítését szolgálja. Tapasztalata, célratörő szervezői képességei hasznosnak bizonyultak a Szövetség alapdokumentumainak a kidolgozásában, a Kárpát-medencei magyarok képviselőinek a Világszövetség munkájának a bekapcsolásába. A „rendszerváltó közgyűlés” 1991-ben az indulatok színtere lett; a csoportérdek, a kiszorítási és a leszámolás indulatos körtánca. Ennek ellenére 1992-ben és 1996-ban sikeres világtalálkozókra került sor, ami a gyarapodás és a felfelé ívelés felé mutatott, de a személyi ügyek iszapbirkózásai közepette egy szűk csoport megkaparintotta a vezetést, s azt több mint húsz esztendeje bitorolja.

Dobos László, aki megtapasztalta, *hogy milyen az emberi lét a magasban, hogy milyen az, amikor az ember egyik napról a másikra senki lesz*, szigorú mércével mérte önmagát és a körülötte lévőkét. Azt sem tagadta, hogy volt idő, amikor hitt a rendszerben, egy új világ ígérésében, mert ízig-vérig cselekvő-közösségi ember volt, a kisebbségi közösség önmaga vállalta szolgálja. Többször hangzott: *Nem vagyok magammal elégedett*, sem írói, sem politikusi tevékenységével. Különösen szépírói tevékenységével, mert könyveinek számát szerénynek tartotta, ezek – hasonlóan más alkotók műveihöz - a mindenkori politika ellenében születtek.

Dobos művészetének szembeötlő sajátossága, prózanyelve, amely regényeiben és esszéiben ölt testet. A képgazdag, metaforikus stílusa sokszor a szabadvers képzetét kelti az olvasóban, tömörítései, fokozásai, szóhalmazai a zsolttárost idézik. A vérebe ivódott paraszti erkölcs és szokásvilág ott van életében és munkásságában. Saját életének és regénybeli hőseinek a legfontosabb hitvallása a lázadás, a teremtő küzdelem; mindegyiken megjelenik sajátos *kézfegyve*: a doboslászlós sors-regény.

Közéleti és politikusi tevékenységének a meghatározója a Fábry-i *változni és változtatni* elv volt, amit bizonyított az Irodalmi Szemle főszerkesztőjeként, a Madách Lap- és Könyvkiadó igazgatójaként, a CSEMADOK elnökeként, miniszterként és a Világszövetség tisztségviselőjeként. Ízig-vérig közösségi ember volt, a százhuszat verő szív hőfokán igyekezett terveit megvalósítani, másokat megszólítani, mozgósítani és a közös munkába bekapcsolni. Valamiféle újtestamentumi szeretet és bölcsesség sugárzott belőle, ami amolyan népvézéri magasságokba emelte őt. Nem volt hiba nélkül való; daliás termete, egyenes beszéde arisztokratikus pózt adott megjelenésének, ami azonban csak látszat volt, mert rendkívüli érzéssel tudott embereket megszólítani, megnyerni konkrét célra, feladatra.

Munkásságát a kezdetektől Czine Mihály, majd a hetvenes évektől Görömbei András méltatta. Két monográfia foglalkozik életével és munkásságával: *Kovács Győző: Dobos László /2006/* és *Márkus Béla: Dobos László élete és műve /2010/*. Díjai közül kiemelendő a *Madách-díj /1969/* és a *Madách-nívódíj /1988/*, *Bethlen Gábor-díj /1990/*. A felvidéki-felföldi magyarok közül elsőként vehette át a *Kossuth-díj*-at, 1991-ben.

Dobos László legfőbb érdeme, hogy a sokszor kilátástalannak tűnő kisebbségi körülmények között is volt víziója, cselekvési programja, mert szerinte életünkben *nem lehet helye a lemondásnak és az önfeladásnak*. Megdöbbenve tapasztalta, hogy a közösségi morált egy radikális, individualista morál váltja fel, az önmérséklő civilizációt egy élethabzsoló, gátlástalan, hedonista amerikanizmus. Szerinte *az újkori magyar történelem drámája: megosztottságunk..., a magyarságvesztés mementó... A hazai magyarság jövője egysége, szerintem, a polarizált gondolkodáson és az érdekegyeztetésen alapszik*. Ennek üzenet értéke van a kisebbségi és többségi magyar glóbusznak egyaránt, mert magyarságunk megtartásának nincsen más alternatívája.

Kassa, 2020. október 20.

M á t é László